

ҲАРБИЙ ПЕДАГОГИК ЖАРАЁНДАГИ ЎЗАРО МУНОСАБАТЛАР

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7819911>

Собиров Ботиржон Тохиржонович

Ўзбекистон республикаси қуроли кучлари

Академияси кафедра катта ўқитувчиси

E-mail:sobirov@inbox.uz

Аннотация.

Ушбу мақолада ҳарбий педагогик жараёндаги бошлиқлар ва уларнинг қўл остидагилари билан ўзаро муносабатлари ва таълим тарбия жараёнларини тўғри ташкил этиш масалалари кенг тарзда ёритилган.

Калит сўзлар.

сержант, қисм, командир, маҳорат, умумтаълим, қонуният, таълим.

Ҳарбий педагогик жараёнда ташкилий ва мобиллик ролини офицерлар, сержантлар, старшиналар ва бошқа жамоат ташкилотлари амалга оширадилар. Улар ҳарбий хизматчиларни таълим ва тарбиясини ташкил этадилар ва бу жараёни бошқарадилар ҳамда таълим - тарбия жараёнини назорат қиладилар, натижаларни баҳолайдилар ва бу жараёнга керакли тузатишларни киритадилар.

Бу жараёни ўзагини офицерлар ташкил қилади. Уларга қисм, бўлим, бўлинманинг юқори жанговар тайёргарлигини доимо таъминлаб туришдек масъулиятли вазифа юклатилган. Улар нафақат юксак касбий маҳорат эгаси бўлибгина қолмай, балки юксак маънавий-ахлоқий, виждонли, интизомлиги билан бўлинма жамоасидаги ўзига хос обрўга ҳам эга бўлишлари зарурдир.

Ҳарбий педагогик жараёнининг ташкилотчилари каторига бўлинмалардаги командирларнинг кўп сонли отрядларини ташкил этувчи сержантлар ҳам киради. Кичик командирлар таркиби интизомлаштиришнинг барча ишлари, жанговар бирлик ва қисмлар тайёргарлик асосини ҳосил қилади. Сержантлар кундалик ишларида аскар ва курсантларни бошқариб туради, жамоада юқори мавқени эгаллаган ҳолда обрўга эришишдек мураккаб техникани бошқаради.

Ҳарбий педагогик жараёнининг сафарбар қилувчи кучи сифатида жамоат ташкилотлари ҳам намоён бўлади. Бошланғич ҳарбий тайёргарлик бўйича ўқитувчилар умумтаълим ва касбий мактаблар шароитида курсантлар

бошланғич ҳарбий тайёргарлик жараёнининг бош ташкилотчиси ва бошқарувчиси вазифаларини бажариши кўзда тутилган. Бўлинмаларда ҳарбий педагогик жараённинг фаол иштирокчилари аскарлар ва курсантлар ҳисобланади. Ҳар бир командир ўз фаолиятларида курсантлар ва аскарларнинг умумий ва индивидуал хусусиятларини билиши ҳамда инобатга олиши лозим.

Ҳарбий педагогик жараёнда маълум тартиб ва даража бўйича таснифланадиган турли хил қонун ҳамда қонуниятлар амал қилади. Унда табиат, жамият ва тафаккур ривожланишининг умумийроқ қонуниятларига- (миқдор ўзгаришидан сифат ўзгаришига ўтиш, бирлик ва қарама-қаршилиқлар кураши, инкорни инкор қилиш) - кўра иш олиб борилади. Ҳарбий педагогик жараёнга маълум таъсирни ҳарбий- техник омил кўрсатади. Замонавий ҳарбий техника узлуксиз янгиланмоқда, микроэлектроника, ҳисоблаш техникасининг илмий базаси ривожланмоқда. Бу эса ҳарбий мутахассислар томонидан ушбу технологиялар ишлаётган шароитда мураккаб жараёнлари тушунишни талаб қилади. Шу аснода ҳарбийларнинг умумий ривожланиши, унинг назарий, умумилмий билимлари ва интеллектуал кўникмаларига бўлган талаб ортади. Ҳарбий педагогик жараён шахс шаклланиши, ҳарбий жамоа ривожланишининг педагогик-психологик қонуниятларини ҳисобга олган ҳолда ташкил қилинади ва амалга оширилади.

Ҳарбий хизматчи шахсининг шакллантириш қонуниятларидан бири унинг ички интилишлари ва унга ташқи таъсирларнинг ўзаро боғлиқлиги ҳисобланади. Инсон шахсига ташқи таъсирлар механик равишда сингиб қолмаслиги фанда аниқланган ва амалиётда тасдиқланган. Ҳар қандай таъсирлар шахс томонидан тушунилган ва қабул қилинган, улар мавжуд бўлган йўналиш ва идеалларга мувофиқ ҳолда қайта ишланган тақдирда ўз самарасини беради.

Шахс шаклланишининг қонунияти бу жараённинг яхлитлиги ҳисобланади, яъни яхлит тизимида ҳосил бўладиган инсоннинг барча хусусиятлари, сифатлари, вазифаларининг мажмуавий ривожланиши назарда тутилади. Бу ерда инсонни қисмларга бўлиб тарбиялаш мумкин эмаслигига урғу берилган. Масалан, бугун инсонни виждонини тарбиялаб, эртага амал қил деб бўлмайди. Инсон хатти- ҳаракати, фаолияти шахсни яхлит намоён бўлиши ҳисобланади. Айнан шу билан ҳарбий тайёргарлигига нисбатан мажмуавий ёндашув талаблари аниқланади.

Ҳарбий хизматчи шахсининг шакллантиришнинг навбатдаги қонуниятларидан бири бу- ҳарбий жамоа ҳисобланади. Ҳарбий жамоа шаклланиши ва ривожланиши ўзининг қонуниятлари билан мувофиқликда амалга оширилади. Улардан асосийларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- ҳарбий жамоа ҳаёт фаолияти ва ривожланиш шароити, мамлакатда фан ва техниканинг ривожланиш даражасига боғлиқлиги;

- ҳарбий жамоа мақсади, вазифалари, жиқслиги ва етуқлигига педагогик таъсир этишнинг мувофиқ келиши;

- бошқа бўлинма жамоалари билан доимий алоқада бўлиши ва ўзаро муносабатда бўлиш;

- ҳарбий жамоанинг жиқслик ва етуқлигининг даражаси раҳбарлик қилувувчи ядро: командирлар, офицерлар ва бошқа жамоат фаолларининг авторитетлиги ҳамда педагогик маданиятига боғлиқлиги.

Ҳарбий педагогик жараёнга педагогик алоқа ва муносабатларни намоён этувчи қонуниятлар ҳам хосдир. Улардан асосийси тарбия, таълим, ривожланиш бирлиги ва ҳарбийлар психологик тайёргарлиги ҳисобланади. Тарбия ва таълим жараёнида ҳар бир ҳарбий хизматчининг ривожланиши, унинг ахлоқан-руҳан тайёргарлиги амалга оширилади. Бу ҳарбий педагогик жараён иштирокчилари хоҳишидан қатъий назар улар онгига барқарор, доимий равишда сингдириб борилади.

Ҳарбий педагогик жараённинг асосий қонуниятларидан бири командирлар, офицерлар, жамоат ташкилотлари ўқув-тарбиявий таъсир кўрсатишлари, ҳарбий жамоа уйғунлашгани даражасига мувофиқ келиши ҳисобланади. Ушбу қонуният барча тарбиячилар хатти-ҳаракатларининг йўналишини, ҳарбийлар жанговар ва сиёсий тайёргарлиги масалаларини ҳал қилишда ички кучларини тўлақонли ҳисобга олишга интилишлари; қўл остидагиларнинг ахлоқий тарбиялашда улар билан яқин, мажбурий бўлмаган муносабатлар, ўзаро тушуниш талабчанликни ўрнатишни талаб қилади.

Ҳарбий педагогик жараённинг қонуниятлари реал жанговар фаолият шароитида ҳарбийлар жанговар ва сиёсий тайёргарлиги жараёнида моделлаштириш ҳисобланади. Ҳарбий педагогик жараённи такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари қуйидагилар ҳисобланади:

Қонуниятларни тўла ҳисобга олинишини мумкинлиги ва жараён вазифалари - тарбиявий, таълимий, ривожлантирувчи, психологик тайёргарликни амалга ошириш; уни мазмуни ва ташкилий томонларини

такомиллаштириш – бу ўқув машғулотларни ғоявий-назарий даражасини ошириш ва амалий амалий йўналишини кучайтириш, ҳарбийларни хизмат ва жамоат фаолияти, сиёсий- оммавий ва спорт ишлари, мустақил таълим ҳамда тарбия олишларини илмий ташкил этилиши; оптималлаштириш ва интенсификациялаш ҳисобланади.

Буларга хос манбалар зиддиятлар ҳисобланади. Шулардан бир нечта гуруҳ зиддиятларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

-фан ютуқлари ва уларни ҳарбий педагогик жараёнида намоён бўлганлик даражаси, жанговар техниканинг янги турлари ва уларни ўзлаштириш усуллари, жанговар техниканинг ўзгараётган шакллари ва уларни эгаллаш даражаси ва ҳ.к. ўртасида;

- ижтимоий- иқтисодий ва ҳарбий- техник омилларни ҳарбий- педагогик жараён ва унинг ҳаққоний ҳолатига нисбатан талаблари ўртасида;

- ҳарбийларнинг шакланган эҳтиёжлари ва уларни қониқтириш шароитлари, одатий, янги ва ўзаро боғлиқ ҳарбий уставлар, юриш- туриш меъёрлари, фаолиятнинг мавжуд ва янги усуллари ва ҳ.к. ўртасида;

- ҳарбий жамоанинг жанговар тайёргарлиги ва жипслик даражаси, жанговар тартибга солингани, алоҳида шахс ва барча жамоа манфаатлари ўртасида;

- замонавий жангнинг реал шароитлари ва уни лойихалаштиришнинг эришилган даражаси; командирларнинг ўқув-тарбиявий таъсир этиш характери ва ҳарбийлар ҳамда ҳарбий жамоаларининг маънавий ва жисмоний ривожланиши, махсус тайёргарлиги даражаси ўртасида ва ҳ.к.

Ушбу қийинчиликлар, сабаблар, уларни келиб чиқишини чуқур ўрганиш ҳарбий- педагогик жараёндаги ҳаракат кучларини зиддиятларга айланишидаги асосий шарт ҳисобланади. Айрим зиддиятларни ҳал қилиниши натижасида бошқаларини юзага келтиради ва яна юқорироқ кўринишда вужудга келади. Бунда ҳарбий педагогик жараённинг узлуксиз олға интиладиган ҳаракатининг моҳияти пастдан юқори поғонага ортишида кўринади.

Хулоса ўрнида бугунги кунда ҳарбийларнинг оғмайдиган ғоявий, жанговар, психологик чиниқтиришни такомиллашганлигидадир. Бошланғич ҳарбий тайёргарлик мактаби ўқитувчиси ҳарбий- педагогик жараённинг қонуниятлари ва зиддиятларини билиши уни бошланғич ҳарбий тайёргарлик бўйича илмий асосланган машғулотларни ташкил этишнинг аниқ методологик позитсиясига эга бўлишига ёрдам беради, улар

самарадорлигини оширишнинг асосий йўллари аниқлайди, курсантлар хусусиятлари ва улар таълими шароитларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг аниқ истиқболларини таъминлайди.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Абдурахимова Д.А. Абиджонова М.А. Ҳарбий таълим тизимида инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш. Ўқув қўлланма. - Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Академияси, 2021.56 б.
2. Акрамова Ш. Ҳарбий педагогика. Олий ҳарбий таълим муассасалари учун. Т.: Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институти, 2021. - 295 б.
3. Иноятов И.Ю., Абилов М.Х. Ватан ҳимояси – муқаддас бурч. – Т.: –Ўзбекистон| нашриёти, 2001. – 81-93-б.
4. Муслимов.Н.А. Ҳарбий таълим ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Пед. фанл. докт. ... дисс. Т.: 2007. – 349 б.